

Tekst i samtale

Om tekstens rolle i museets sociale rum

Projektets parter

SMK – Statens Museum for Kunst er Danmarks største kunstmuseum og hovedmuseum for billedkunst. Dets samling af kunst spænder over 700 år fra 1300-tallet til i dag og rummer ca. 200.000 værker. I 2023 besøgte 617.315 gæster museet.

M/S Museet for Søfart er et landsdækkende special museum, der behandler Danmarks civile søfart fra 1400-tallet til i dag. Det er en selvejende institution med en samling på ca. 50.000 kulturhistoriske genstande. I 2023 besøgte lige over 100.000 gæster museet.

Projektet er støttet af Augustinus Fonden.

Indledning	○ 04
Befolkningens læsevaner og -kompetencer	08
Empirisk kortlægning	10
Fra empiri til strategi	27
Noter	30
Litteratur	31
Bilag	31

Indledning

Hvad er en god udstillingstekst? Hvordan læses og bruges museernes tekster af gæsterne? Hvordan skriver vi tekster, som understøtter den sociale oplevelse, museumsbesøget ofte er – tekster, der tager del i en samtale? Med projektet *Tekst i samtale – om tekstens rolle i museets sociale rum* har M/S Museet for Søfart og Statens Museum for Kunst sat sig for at undersøge tekstens betydning for forståelsen af den kulturarv, som formidles på de danske museer og kulturinstitutioner.

Over 90% af dem, der besøger danske museer, gør det sammen med andre.¹ En væsentlig motivation for projektet har været at spørge til, hvordan teksten indgår i en udstillingsoplevelse, som er fundamentalt social. Teksten er den dominerende formidlingsform på danske museer. Den rigtige type tekst kan da også både oplyse og engagere og er hverken visuelt dominerende eller omkostningstung. Tekstmediet er imidlertid ikke særligt rettet mod netop den sociale situation, som er rammen for kulturarvsformidling. Det er dette misforhold, projektet *Tekst i samtale* vil imødegå.

Hvis museerne fortsat skal kunne formidle kulturarven med relevans, har de brug for at udvikle nye metoder for tekstproduktion og en bedre forståelse for både den særlige sociale læsesituation, som finder sted i museumsrummet, og for befolkningens læsevaner og -kompetencer, som de tegner sig i aktuel forskning.²

Tekst i samtale er et 1-årigt undersøgelsesprojekt støttet af Augustinus Fonden. Nærværende rapport formidler dets centrale resultater og indsigter. Specialkonsulent, ph.d., Peter Heller Lützen fra Nationalt Videncenter for Læsning bidrager med et indledende afsnit, der giver en status på befolkningens læsevaner og -kompetencer. Han har også sammenfattet de væsentligste pointer i Nationalt Videncenter for Læsnings analyse af tekster på M/S og SMK, som blev foretaget som del af projektet.

Projektets elementer

Empiriindsamling, herunder kvalitative og kvantitative undersøgelser, der kortlægger brugen af formidlingstekster på M/S og SMK (juni 2022 – januar 2023).

Workshops for medarbejdere på M/S og SMK involveret i produktionen af udstillingstekster (januar – august 2023).

Seminar i januar 2024 henvendt til fagfæller fra museer og universiteter i Danmark mhp. videndeling og perspektivering af projektets resultater.

M/S Museet for Søfart er bygget rundt om Helsingør Skibsværfts gamle tørdok fra 1955. Foto: Rasmus Hjortshøj

SMK's museumshave og indgang. Foto: SMK

Befolkningens læsevaner og -kompetencer

Af Peter Heller Lützen

Viden om befolkningens læsekompetencer kan vi især hente i de to store internationale undersøgelser PIAAC og PISA. PIAAC er en undersøgelse af 16 til 65-åriges kompetencer, mens PISA undersøger 15,5-årige. Resultaterne i de to undersøgelser bakker hinanden op og flugter med øvrig viden om læsekompetencer. PIAAC er senest gennemført i 2012,³ og der kommer en ny version i løbet af 2024. PISA er senest gennemført i 2022.⁴

Vi kan her se, at mellem en sjettedel og en femtedel har deciderede læsevanskeligheder, som kan omfatte ordblindhed, forståelsvanskeligheder eller vanskeligheder med at uddrage relevant information af tekster. Ser vi på læsere, som ikke har læsevanskeligheder, kan vi se, at 55% af alle 15,5-årige kan udlede information af tekster, også selvom der er forstyrrende information. De kan sammenligne, modstille og kategorisere information, også selvom den ikke er centralt placeret i teksten, og de kan gøre det på tværs af tekster. Det vil samtidig sige, at 45% ikke kan dette, og vi kan formode, at noget lignende gør sig gældende for den voksne befolkning. Fra anden læseforskning ved vi, at vi bedst kan læse om emner, vi har kendskab til i forvejen, at 90-95% af ordene skal være kendte, og at svage læsere har tendens til at stå af, når teksten bliver (for) svær.⁵

Med hensyn til befolkningens læsevaner kan vi se på Kulturministeriets bogpanel, som i 2021 og 2022 samlede viden på tværs af en række undersøgelser.⁶ I nedenstående tabel sammenholdes denne viden med de to museers egne undersøgelser af gæsternes læsevaner⁷ (i afrundede tal):

	Befolkningen	M/S	SMK
Læser slet ikke	1/6	1/6	1/6
Læser et par gange om året		1/6	1/6
Læser oftere	2/3	2/3	3/4
Læser hver uge		1/3	2/3

Gæsterne på M/S matcher befolkningen på de parametre, hvor vi kan sammenligne, mens SMK's gæster er noget mere læsende end både M/S' gæster og befolkningen som sådan. I læse- og kulturvaneundersøgelser dækker begrebet "læsning" ofte over fritidslæsning af fiktion og ikke funktionel læsning af korte, informerende tekster, som museums- tekster ofte er. Vi skal derfor være opmærksomme på, at læsevaner og læsekompetencer ikke er det samme. Fx er der relativt store kønsforskelle mht. fiktionslæsning, men ikke mht. funktionelle læsekompetencer. Tendensen vil naturligvis være, at de mest læsende også har de stærkeste læsekompetencer, men variationerne inden for kønnene er større end mellem dem. Uddannelseslængde er således den komponent, som har størst betydning for såvel læsevaner som -kompetencer. Gæsterne på begge museer er generelt længere uddannet end befolkningen som sådan og må formodes at have bedre læsekompetencer – også selvom de ikke dyrker fornøjelseslæsning i fritiden. Alle, der går på en uddannelse eller har et arbejde, læser mange forskellige typer tekst med mange forskellige formål ganske hyppigt.

Opsummering

- Et stort flertal af befolkningen kan læse korte tekster om nære emner uden forstyrrende information
- Op mod 20% af befolkningen vil have svært ved at læse de fleste museumstekster, ca. 50% vil have svært ved at læse de lange og komplekse museumstekster
- Et stort flertal læser relativt meget i funktionelle sammenhænge som uddannelse og arbejde
- Færre læser for deres fornøjelses skyld i fritiden.

Empirisk kortlægning

Tekst i samtale

Om tekstens rolle i museets sociale rum

Projektets empiriske kortlægning har haft fokus på, hvordan publikum læser udstillingstekster på hhv. M/S og SMK. Datagrundlaget er intro- og tematekster samt (udvidede) værk-/genstandstekster i museernes faste samlinger og udstillinger. Empirien koncentrerer sig altså om en særlig genre: En tekst, der – som det vil vise sig – er kendetegnet ved en sporadisk og forstyrret læseoplevelse og ved at skulle navigere i og forholde sig til udstillingen som rumligt udsagn.

Dataindsamlingen blev gennemført i perioden fra juni 2022 til januar 2023. Den består af tre dele, der inddrager hver sin metode. Ved at strukturere analysen på grundlag af en 'mixed methods' metode har vi fået mulighed for at gå i dybden (kvalitativt) og i bredden (kvantitativt) og se læsesituationen fra forskellige perspektiver.

Dataindsamlingens tre dele

- **Den kvantitative spørgeskemaundersøgelse** blev udarbejdet af de to museer i samarbejde med antropolog Julie Thesander, som foretog spørgeskemaundersøgelser og gennemførte observationer af interaktioner mellem tekst og gæster.
- **Den kvalitative undersøgelse** i form af fokusgruppeinterviews, walk-alongs og observationer blev foretaget af konsulentvirksomheden Seismonaut med fokus på at kortlægge publikums læsemønstre.
- **Tekstanalyser** af udstillingstekster fra M/S og SMK blev foretaget af Nationalt Videncenter for Læsning under ledelse af Peter Heller Lützen. De fokuserede på teksternes læsbarhed – dvs. læsevenlighed og sværhedsgrad.

Gæster foran SMK. Foto: SMK

Kvantitativ undersøgelse

Empirien i den kvantitative undersøgelse er indsamlet på SMK og M/S og har haft fokus på publikums læsevaner samt tekstens rolle i den samlede udstillingsoplevelse.⁸ Den udgør ét blik i den empiriske kortlægning, men har samtidig givet projektet en overordnet retning for, hvad der skulle uddybes i det kvalitative arbejde. Hovedindsigterne gennemgås nedenfor.

En gæst kommer sjældent alene...

Den kvantitative undersøgelse viser, at besøget på M/S i høj grad er en familiebegivenhed – faktisk for hele 42% af respondenterne – mens billedet er mere broget på SMK. Her besøger 19% museet som familie, mens mange går på museet med en partner (28%), og 18% besøger museet alene.⁹

Hvem læser?

Overordnet viser data, at tekst er populært på begge museer. Gæsterne læser mest på M/S, hvor 44% svarer, at de generelt læser meget, når de går på museer. Også mange læser på SMK, hvor 37% svarer tilsvarende. Gæsternes læselyst på museet hænger sammen med deres øvrige læsevaner: Hvis man sjældent læser bøger, så læser man heller ikke så meget på museet. På SMK er sammenhængen direkte. På M/S er der flere, der læser relativt sjældent, men læser meget på museet.

Undersøgelsen viser også, at gæsternes læselyst stiger med alderen. Samtidig har den uddannelsesmæssige baggrund betydning for, hvor meget gæsterne læser. På SMK ses en direkte sammenhæng, hvor læselysten på museet stiger støt i takt med uddannelsesniveau. På M/S er det mere nuanceret: Dem med erhvervsfaglig eller lang videregående uddannelse læser mindst. En mulig forklaring kan være, at gæster med denne type uddannelsesbaggrund har forhåndsviden, som synes at overflødiggøre læsningen, eller at mange gæster besøger museet med familie.

Hvad betyder den sociale kontekst for læsning?

Det er tydeligt, at teksten spiller en rolle for den sociale kontekst, gæsterne er i, både på SMK og M/S. Undersøgelsen her peger dog på, at teksten spiller en større rolle i den sociale situation på M/S end på SMK. På M/S læser 48% tekster, når de er på museum med andre, og 50% taler med deres ledsager om, hvad de har læst. De tilsvarende tal for SMK er hhv. 35% og 44%. Desuden giver gæsterne på M/S i høj grad udtryk for, at teksten ses som en brik i den sociale oplevelse. Samlet set svarer hele 62% af respondenterne, at de læser tekster for at få input til samtalen med deres ledsager, eller for at kunne fortælle ledsager eller barn om de genstande, de ser. Tilsvarende angiver 30% af respondenterne det samme på SMK. Der er en tydelig tendens til, at man læser mere, når man er alene på museum, og der er ingen gæster på de to museer, som læser mindre, når de er alene, end når de er sammen med andre.

Hvorfor læser du?

På M/S læser gæsterne for at få ny viden (92%). På SMK svarer 72% det samme, og teksten opleves i høj grad som et ekstra lag: Teksten skal give gæsterne en indgang til kunstværket. Disse tal giver anledning til en foreløbig hypotese, som kan efterprøves i andre undersøgelser: På det kulturhistoriske museum skal teksten helst give ny viden og bidrage til den sociale oplevelse, hvor teksten på det kunsthistoriske museum skal give ny viden og bidrage til gæstens subjektive oplevelse.

Hvilke tekster foretrækker gæsterne?

De mest populære tekster på både M/S og SMK er dem, som er på væggen og gerne lige ved værket eller genstanden (86% angiver denne præ-

ference). Herudover viser undersøgelsen, at de færreste gæster gider læse tekst på deres telefon, når de er på museum. Når det kommer til lyd og film, så er denne type information mere efterspurgt på M/S end på SMK. Måske fordi den sociale oplevelse prioriteres højere af gæsterne på M/S, og information gennem lyd og film kan opleves i fællesskab på en anden måde end tekst? På SMK bruger gæsterne de introducerende tekster en smule mere, end gæsterne på M/S gør (36% vs. 23%). Det er en interessant iagttagelse, fordi tekstflow i museumsrummet ofte er tilrettelagt, så den introducerende tekst giver den overordnede kontekst, og værk-/genstandsteksterne uddyber. Hvis gæsterne ikke læser introduktionsteksten, er det måske værd at genoverveje den informationsøkonomi?

Et museum uden tekst?

Som et konkluderende spørgsmål i den kvantitative undersøgelse er gæsterne blevet spurgt, om de kunne forestille sig at opleve museet uden tekst. Et tydeligt nej får man her fra 90% af respondenterne på M/S og 75% på SMK.

Opsummering

- Gæster efterspørger tekster, som er genstands- og værknære
- Uddannelse gør det nemmere at tilgå tekst
- Der synes at være forskel på gæsternes ønsker til tekst på kunst- hhv. kulturhistoriske museer: Det kulturhistoriske museums tekster skal give viden. På kunstmuseet skal teksterne understøtte en subjektiv oplevelse.

Kvalitativ undersøgelse

Den kvalitative undersøgelse af teksterne i faste udstillinger og samlinger på M/S og SMK har haft fokus på, hvilken rolle udstillingstekster spiller for de besøgende, når de bevæger sig rundt og går på opdagelse i udstillingerne.¹⁰

Resultaterne af den kvalitative undersøgelse er opdelt i fem indsigter, som er baseret på de besøgendes respons. De gennemgås nedenfor.

Firmaets skibe

Når man besøger et skibsværft, ser man gerne og ofte billeder eller modeller af gamle skibe, af træskibe fra 1800-tallet, og af nye forbrugs- og maskin- og motorbåde.

De gamle skibe er ideelle til at se på, og de nye skibe er ideelle til at se på. De gamle skibe er ideelle til at se på, og de nye skibe er ideelle til at se på.

De gamle skibe er ideelle til at se på, og de nye skibe er ideelle til at se på.

The company's ships

If you visit a shipping office, you will see old and new ship models everywhere. The old ones show the company's deep roots, and the new ones prove them to be innovative and modern.

Shipping company models are ideal ships that never rust and never have any mess on deck. Being them together, it becomes clear how ships have changed in 200 years, sometimes gradually and sometimes suddenly. While the shipping companies have come and gone,

Fra modelskibsudstillingen "Skibe på stribe". Små skibe og store fortællinger. M/S. Foto: Maria Dønvang

“Jeg læser altid den introduktions-tekst, der er i starten af rummet. Her ser jeg nogle temaer, f.eks. ‘young’/’old’ eller ‘transitions’. Så har jeg de tematikker i baghovedet, når jeg ser på værkerne, og ser på dem gennem de briller.”

Kvinde, 54 år, førstegangsbesøgende med lang videregående udd. Om “Dansk og Nordisk Kunst” på Statens Museum for Kunst

“Jeg så en udstilling på SMK med tørrestativer, der var stablet. Det provokerede mig helt vildt. Jeg forstod det ikke. Det var først til sidst, at jeg forstod baggrunden for hendes kunst, så jeg blev nødt til at se det hele igen med den forståelse.”

Kvinde, 55 år, mellemlang videregående udd. Om særudstilling. Statens Museum for Kunst

1. Tekster skal være de besøgendes hjælpende hånd

Et overordnet indtryk i den kvalitative undersøgelse er, at gæster vil læse tekst, fordi det er dér, de får svar på deres spørgsmål. Gæsterne støtter sig til tekster på forskellige niveauer. Nogle går efter det, som kan udfolde genstandene hver for sig, mens andre leder efter udstillingens udsagn. Disse gæster er drevet af undren: Hvad vil udstillingen fortælle mig? Tilsvarende kan mangel på svar i en udstilling give anledning til frustration. Gæsterne vil gerne 'gøre' deres museumsbesøg på den måde, det er tiltænkt fra museets side. Det siger noget om, at der er særlige normer knyttet til museumsoplevelsen, som gæsterne navigerer efter.

Opsummering

- Gæster bruger teksterne til at guide deres blik
- Nogle besøgende er mere helhedsorienterede, mens andre fordyber sig i enkelte værker, genstande og tekster
- Gæster er drevet af nysgerrighed og et 'why' (udstillingens røde tråd)
- Besøgende vil gerne 'gøre museumsbesøget rigtig' og søger hjælp i teksten.

“Vi taler meget om det, vi ser på museet. Vi går tæt på hinanden og dykker ned i hver vores emne, så fortæller vi hinanden om det, vi hver har set og læst.”

Kvinde, 72 år, lang videregående udd. I “Venedig - Havets magt” på M/S Museet for Søfart

“Har ofte oplevet, at teksten ved et værk kan starte en samtale, især når man har børn. Men det er ikke alle steder, det kan lade sig gøre. Den her udstilling ville være svær, så her ville jeg nok selv finde på ting.”

Mand, 46 år, mellemlang videregående udd. Om “Dansk og Nordisk Kunst” på Statens Museum for Kunst

2. Læsning varierer efter interesse, besøgs kontekst og tid

Den kvalitative undersøgelse peger på det paradoks, at museumsbesøg ofte er en social kontekst, men læsningen individuel. Det opleves som generelt accepteret i det sociale museumsbesøg, at hver gæst går for sig selv. At man er fordybet. Men at kunne dele det, man oplever, er en væsentlig del af læse-/museumsoplevelsen for gæsterne. Gæster med børn leder efter små ”kroge” i teksten: Informationer, pointer eller iagttagelser, som springer i øjnene, fungerer godt for den voksne med børn, der også er en slags guide for barnet.

Opsummering

- Museet er en social anledning – men læsningen er en individuel handling
- Det sociale rum opstår organisk ved tekster og værker, som fænger
- Overraskende historier og fakta får læsning til at glide
- Besøgende med børn har mindre tid til at læse, men ønsker sig stadig highlights fra teksten.

“Hvis sætningerne er lige lange, så dør jeg. Akademikerne skriver så-dan dér. Hvis rytmen er den samme hele vejen igennem i teksten, så kører jeg hurtigt død i det.”

Mand, 55 år, erhvervsudd. Statens Museum for Kunst

“Jeg synes ikke, der var så meget tekst, der fangede mig - så jeg gik efter det, der hedder ‘Nyt i samlingen’, så blev det et blikfang. Det var det, øjet fangede.”

Kvinde, 31 år, førstegangsbesøgende med mellemlang videregående udd. Om “Dansk og Nordisk Kunst” på Statens Museum for Kunst

3. Layout og fysiske rammer påvirker læselysten

Længde på sætninger og variationen af dem har betydning for gæsternes læseoplevelse. Ensartede (lange) sætninger opfattes som typisk akademiske – og derfor drænende. Desuden betyder blikfang noget, enten i overskrifter eller farver.

Opsummering

- Læsevenlig tekst har kontrast, stor skriftstørrelse og er skrevet i korte sætninger
- Lysindfald er vigtigt
- Fængende overskrifter er blikfang
- Des større rum og mindre tydelig rute i en given udstilling, des mere sporadisk bliver læsemønstret. Det placerer et større ansvar for gæsten om at prioritere og sammensætte et narrativ.

“Jeg bliver fanget af titlen ‘Hun venter ham’. Det er nogle følelser, der kommer ind, og det fanger mig. Det er nok til at fange mig og formidle en følelse.”

Kvinde, 39 år, mellemlang videregående udd. Om
“Dansk og Nordisk Kunst” på Statens Museum for Kunst

4. Besøgende søger tekst, de kan spejle sig i

Gæsterne ønsker tekster i museumsrummet, de kan spejle sig i. Men hvad betyder det, at man kan spejle sig i en tekst? Ifølge undersøgelsen afhænger det af, hvilke følelser der vækkes til live, når gæsterne læser udstillingstekster – om teksten griber dem på et emotionelt niveau. Desuden peger gæsterne på, at tekster med tydelig fortællestemme skaber engagement.

Opsummering

- Gæster spejler sig i tekster, der indeholder billeder, associationer eller viden, som vækker genkendelse – møder beskueren på dennes niveau (følelsesmæssigt og videnskabeligt)
- Tekster, der vækker følelser, kan engagere flere til at læse – særligt de yngre. Man behøver ikke forhåndsviden, men kan bearbejde teksten på det niveau, man er
- Nogle gæster foretrækker en vekslen mellem det objektive og de personbårne fortællinger
- Fortællerstemme gør det lettere at involvere sig i det fortalte. Kan vi fx præsentere gæsten for tydelige holdninger, så gæsten kan forholde sig til dem?

“Der var mange universitetsord. Fagord som ‘koloristisk dristighed’, ‘etnocentrisme’ og ‘den internationale orientalisme’. De taler ikke til den gængse person. Det skræmmer mig ikke væk, men jeg får bare en følelse af – hvorfor har I valgt de ord?”

Mand, 30 år, førstegangsbesøgende med gymnasial udd. Om “Dansk og Nordisk Kunst” på Statens Museum for Kunst

“Nogle gange kan man godt undre sig over, hvorfor har I det her værk? Hvorfor har I valgt det? Der er et lag mellem dem, der styrer museet, og hvad der er i lokalet, som ikke må blive besmittet af dem, der styrer museet. Hvorfor vælger museet det værk og ikke de 500 andre? Man kan eksperimentere lidt med formidlingen.”

Mand, 52 år, mellemlang videregående udd. Om “Dansk og Nordisk Kunst” på Statens Museum for Kunst.

5. Besøgende ønsker tekst, der henvender sig direkte til dem

Tekster, der henvender sig til deres læser, er efterspurgt hos gæsterne både på M/S og SMK. Det skal dog ikke nødvendigvis forstås, som om teksten helt konkret skal henvende sig til læseren, det være sig i bydeform eller med spørgsmål. Gæster opfatter snarere visse måder at skrive tekst på som ekskluderende; fx opfattes akademiske begreber i en udstillingstekst som distancerende – eller uovervejede. Som om teksten ikke gør sig umage med at tale til den almindelige gæst. Desuden vil nogle gæster gerne kunne fornemme tekstens afsender. Afsenderen kan give sig til kende ved, at teksten formidler de valg og fravalg, der ligger bag en bestemt kuratering.

Opsummering

- Akademiske begreber skaber distance
- Museumsbesøgende savner nærhed i teksten – den behøver ikke være neutral, men må godt tage et standpunkt
- Både vante og uvante besøgende ønsker tydeligere afsender.

Tekstanalyser

Af Peter Heller Lützen

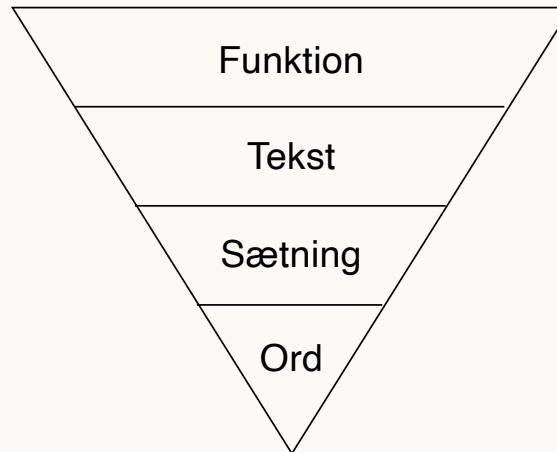
Den empiriske kortlægnings tredje del består af tekstanalyser af udstillings-tekster foretaget af Nationalt Videncenter for Læsning. På både M/S og SMK har Nationalt Videncenter for Læsning læst udvalgte tekster.¹¹ Analysens hovedpointer er sammenfattet nedenfor.

I det store legeunivers
Drømmeskibet på M/S kan
børn gå ombord i søfartshistorien.

Tekstens niveauer

Overordnet set er det meget vanskeligt at sige noget om teksters læsbarhed eller funktionelle egenskaber uafhængigt af deres kontekst (hvad går forud i udstillingen, hvilken relation har teksten til andre tekster og informationskilder, hvor er den placeret, hvad er læsesituationen?). Analysen af de konkrete tekster tog derfor udgangspunkt i en model over teksters niveauer:

Et overordnet princip for denne model er, at de lavere niveauer skal underordnes de højere, både når man skriver, og når man vurderer tekster. Det kan således ikke lade sig gøre at forbedre en dårligt fungerende tekst ved at ændre på enkeltord. Man er nødt til at gøre sig klart, hvilken funktion teksten skal udfylde, og så på de lavere niveauer udforme den derefter.

Funktion

Teksterne på de to museer udfylder ret forskellige funktioner. Tekster på M/S stiller ikke høje krav til sine læsere, men appellerer til hverdags-erfaringer og inviterer til egne associationer og refleksioner. Til gengæld formidles der relativt lidt faktisk viden om museets emne. Tekster på SMK stiller meget høje krav og bekræfter eksisterende viden, men kan have svært ved at formidle nyt. På M/S er teksterne meget korte, har mange gentagelser og indgår i klare hierarkier. På SMK er der stor variation i tekstens længde, sværhedsgrad og status.

Tekst

En stor del af teksterne på SMK er komponeret efter en slags tragt-princip, hvor teksten indleder med historiske og samfundsmæssige forhold, evt. med en kunsthistorisk periodebetegnelse, og derefter bevæger sig ind i stoffet for til sidst at omtale konkrete kunstnere, værker eller motiver. Et eksempel ses i introteksten til udstillingen *Dansk og Nordisk Kunst 1750-1900* med overskriften ”Enevælde, borgerskab og kunstakademi i Danmark”. Dens første halvdel indledes med omtale af enevælde og kongens position, hvorefter den ”førende portrætmaler” og principper for afbildning af monarkerne introduceres. Tragtprikket gælder i et vist omfang også for enkeltteksters indgåen i det samlede udstillingsdesign, hvor gæsten som det første i rummet møder historiske overblikstekster for derefter at møde konkrete værker med tilhørende tekster.

Anden del af teksten i eksemplet introducerer et fremtrængende borgerskab med andre livsværdier og krav om virkelighedspræg i kunsten. En sådan opposition organiseret omkring et epokalt brud er et almindeligt kompositionsprincip for tekster på SMK.

Teksterne på M/S arbejder ikke med kronologiske, men med tematiske oppositioner. Det kan fx være en ude-hjemme-opposition, hvor sømanden er ude og giver anledning til mytedannelse for mennesker derhjemme – som gæsten selv er en af. Dermed lægges op til gæstens meddigtning, mens teksterne generelt er sparsomme med faktuelle informationer. De tematiske oppositioner gentages ofte i mange tekster gennem udstillingen.

Sætning

Teksterne på M/S er syntaktisk simple, meget ofte med subjektet som første led og med få underordninger. Mange af dem gør rig brug af en række sanselige, æstetiske virkemidler som gentagelser (De sejlede ..., De oplevede ..., Det var ...), bogstavrim (spændende storbyer, fremmede folkeslag), og rytmisk variation af sætningslængde. Sådanne virkemidler ser vi næsten ikke på SMK, hvor vi til gengæld ser mange meget komplekse sætninger. Her fx i en udvidet værktekst: ”En af de få ejendele han havde, drikkeskålen, ser han nu belært af drengen også som en overflødig ting og kaster den bort.” En sætningsperiode som denne indledes med objektet og en underordnet sætning, de to verballed knyttet til samme subjekt er placeret meget langt fra hinanden (”han ser og kaster”), og det adjektiviske ”belært” bidrager til en komprimeret syntaks. Et yderligere træk ved SMK’s tekster er hyppige forbehold, antydninger og digressioner med ord som ”det er som om”, ”måske”, ”antyder”, ”nærmest en ...”. Teksterne er på en gang meget informationsrige og tilstræbt ikke-autoritative.

Ord

Teksterne på M/S består stort set kun af hverdagsord, og når der optræder svære ord, forklares de (fx ”hoser, altså lange strømper”). Der formidles meget lidt faktuel eller specialiseret viden om udstillingernes temaer. SMK’s tekster er stærkt præget af den kunsthistoriske fagtradition med mange referencer til stilperioder, materialer, kunstnere og historiske personer. Mange tekster er bygget op over komplekse semantiske netværk, og der er mange sammensætninger (”maler-filosof”, ”bortmale”, ”intellektforskrækkede moderdyrkelse”, ”billedliggjorde”).

Nationalt Videncenter for læsnings anbefalinger for læsbarhed

Hvis vi sammenholder viden om befolkningens læsekompetencer, læsevaner og de to museers tekster, kan vi anbefale:

- Bestem et formål med teksten
  - hvilken funktion skal den udfylde?
  - skal der overhovedet være en tekst?
- Skab redundans teksterne imellem, så man kan læse nogle af dem og stadig blive informeret
- Vend tragten om, så der tages udgangspunkt i det konkrete
- Skriv genstands-/værknært, så læseren kan stige af, når tragten udvides
- Arbejd med simple organisering af tekster på det tekstlige og syntaktiske niveau
- Understøt dette med visuelle organiseringspunkter som punktopstillinger, tidslinjer, konkret udpegning i værker/genstande
- Undgå kompleks syntaks (fx underordninger og kompleks inferens mellem ord og sætninger)
- Undgå komplekse sammensætninger og fagord – eller forklar dem.

Fra empiri til strategi

Afsluttende bemærkninger

Tekst i samtale

Om tekstens rolle i museets sociale rum

Projektets empiriske kortlægning anviser flere retninger for, hvordan museer kan gå til tekst i udstillingsrummene. De tre undersøgelser viser klart, at akademiske begreber og andre svære ord skaber distance til læseren, ligesom lange sætninger og tekster også kan få læseren til at tabe pusten. Derudover viser både kvalitative og kvantitative data, at museumsgæsterne er glade for tekster, der er direkte knyttet til genstande/værker, ligesom indsigterne fra Nationalt Videncenter for Læsning peger på, at denne type tekst også er nemmest at forstå. Både den kvalitative og kvantitative undersøgelse peger desuden på, at gæster aktivt bruger tekster som en del af deres sociale besøg: De taler om det, de læser. Og de læser efter informationer og pointer, de kan dele med deres ledsagere. Også folk, der besøger museet med børn, vil læse tekst – ofte så de selv kan fungere som guider for deres børn.

Den empiriske kortlægning er dog ikke entydig. Den peger i forskellige retninger – eller viser, at forskellige brugergrupper med forskellige forudsætninger også har forskellige ønsker og forventninger til de tekster, de møder i museumsrummet. I den kvalitative undersøgelse ses fx en tendens til to typer læsere/gæster: en type, hvis læsemønstre orienterer sig mod unikke genstande/værker, og en anden type, som orienterer sig mod en udstillings helhed og overordnede udsagn.

SMK og M/S' tekster står på sin vis i modsætning til hinanden: SMK's tekster bærer sprogligt og indholdsmæssigt præg af de forskningsstrategier og -terminologier, den enkelte udstilling bygger på. M/S' tekster synes i højere grad optaget af at formidle en oplevelse og et indhold til en modtager uden faglige forkundskaber: Der bruges ikke fagtermer, teksterne er korte, og der er hyppige linjeskift. Der er arbejdet med at fjerne forhindringer for forståelsen. Museet har da også i sin tekstproduktion arbejdet med konkrete principper for modtagerorienteret udstillingstekst forfattet af den

svenske forfatter Margareta Ekarv.¹² Alligevel er det ikke oplagt, at M/S' tekster skulle være at foretrække frem for SMK's. Nationalt Videncenter for Læsnings tekstanalyser peger på, at M/S' tekster er velskrevne og poetiske, men ikke formidler megen ny information, og for nogle gæster med specialviden vil de komme til at underinformere.

Empirien viser entydigt, at der ikke findes én måde at skrive tekster på, som resonerer hos samtlige gæster. En del af svaret på de forskellige krav til udstillingsteksten, man møder hos museumsgæsterne, er den differentierede formidling: at skrive forskellige typer tekst, at formidle på flere platforme, at gøre det nemt for gæsten at hoppe af teksten uden at føle sig ekskluderet og samtidig give den særligt nysgerrige eller vidende gæst mulighed for at fordybe sig. Men selv med bred og differentieret formidling er det ikke realistisk at imødekomme alle de ønsker, som empirien kortlægger.

Et datagrundlag kan altså ikke alene sætte retningen for udviklingen af tekstformater til museumsrummet. Det må ledsages af en drøftelse af, hvad museet *vil* og *ikke vil* med sine tekster.

En af projektets væsentligste indsigter er, at man må fokusere på tekstens mest overordnede niveau, når man vil ændre sin tekstpraksis. Tekstens funktion informerer de underordnede niveauer som ordvalg, sætningsopbygning og tekstkomposition. Tekstens funktionelle niveau er altså ikke blot et spørgsmål om retningslinjer for tekstproduktion – det er grundlæggende et spørgsmål om strategi for den tekstlige formidling. I dette projekt har vi indsamlet forskellige eksempler på, hvordan museer arbejder tekststrategisk. På projektets afsluttende seminar i januar 2024 præsenterede formidlingschef på British Museum Stuart Frost og Konzeptudvikler for formidling på Munchmuseet i Oslo Christin Fonn Tømte tekststrategier på deres respektive institutioner.¹³

De to strategier er åbenlyst forskellige, eftersom de forholder sig til museer med hver sit genstandsområde og hver sin samling. Dog betoner de begge tekstproduktionen som en kollektiv proces, hvis retning er orienteret mod klart definerede mål med udgangspunkt i gæstens oplevelse. I British Museums retningslinjer for den tekstlige formidling defineres formidling eksempelvis som en praksis, der hjælper gæsten til at skabe mening i museumsoplevelsen,¹⁴ mens Munchmuseets strategi sigter mod at skrive ”Tekster som åbner opp utstillingen – forbedrer kunstoplevelsen.”¹⁵ De to strategier lægger i den forbindelse vægt på, at teksten skal styrke gæstens selvstændige opdagelsesevne. British Museum vil skrive tekster, der tilskynder gæsten til at kigge nærmere på museets genstande.¹⁶ På Munchmuseet er det et mål med teksten, at den skal ”Gi publikum selvtilit i møte med kunsten”.¹⁷

Disse tekststrategier er blot to eksempler på, hvordan museerne kan svare på nogle af de mange spørgsmål, den tekstlige formidling giver anledning til: Hvem vil vi skrive til, hvad vil vi lægge vægt på, og hvordan gør vi det? På hvilket sted og i hvilken situation agerer teksten? Hvad er dens forhold til de omgivende genstande og til den omgivende verden? Hvad skal teksten få os til at se – og se efter?

Hvert museum har sit særlige ansvarsområde og unikke samling, hver sin publikumssammensætning og historie, som former dets formidlingspraksis. Vi håber, at denne rapport kan være inspiration og et empirisk afsæt til en drøftelse af, hvordan en tekststrategi skal se ud på det enkelte museum.

Noter

- 1 Slots- og Kulturstyrelsen 2022, 4. Det fremgår af undersøgelsen, at de fleste brugere besøger museet med deres partner, kæreste eller ægtefælle (48%). 22% af brugerne besøger museet sammen med venner, mens 22% besøger museerne sammen med børn under 15 år.
- 2 Se afsnittet om Befolkningens læsevaner og -kompetencer
- 3 Rosdahl et al. 2013
- 4 Christensen et al. 2023
- 5 Elbro 2014
- 6 Michelsen 2021; Bogpanelet 2022
- 7 Bilag 1, s. 12 og 36
- 8 De kvantitative data er analyseret og bearbejdet af Marie Ørstedholm og Mette Houlberg Rung, se bilag 2. Det er deres bearbejdning, dette afsnit tager udgangspunkt i. Det komplette datagrundlag findes som bilag 1.
- 9 Der er i denne undersøgelse en lille afvigelse fra den typiske museumsbrugerprofil (særligt på SMK), hvilket sandsynligvis skyldes, at undersøgelsen er lavet i juli. Det giver udslag i følgende: at lidt flere kommer alene end typisk, at folk i denne undersøgelse har lidt lavere uddannelse, end gæsterne typisk har på disse museer, og at der er lidt flere gæster fra udlandet. Desuden kan man undre sig over, at SMK i denne undersøgelse har lavere procent besøgende med lang videregående uddannelse end gæsterne på M/S. Det forholder sig normalvis omvendt.
- 10 Seismonauts rapport findes som bilag 3. For metode, datagrundlag og fokus for undersøgelsen, se bilagets s. 23.
- 11 Fra SMK gælder det forskellige dele af den faste samling: *Europæisk Kunst 1300-1800*, *Dansk og Nordisk Kunst 1750-1900* og *Dansk og International Kunst efter 1900*. På M/S er tekster fra de faste udstillinger *Porten til verden* og *I krigens skygge* blevet gransket. Se bilag 4 for det refererede tekstmateriale.
- 12 Ekarv 1991
- 13 Se bilag 5 for en optagelse af Stuart Frost og Christin Foss Tømtes præsentationer på seminaret. De nævnte tekststrategier er vedlagt som bilag 6 og 7.
- 14 "Broadly speaking interpretation can be regarded as anything that helps visitors make sense of their visit to the Museum." British Museum 2022, s. 9, se bilag 6.
- 15 Munchmuseet, Oslo, august 2024, s. 2, se bilag 7
- 16 "Regardless of whether the text is for a special exhibition or a permanent gallery, it is generally written to encourage visitors to look more closely at objects on display and to reveal something that they might otherwise miss." British Museum 2022, s. 14, se bilag 6.
- 17 Munchmuseet, Oslo, august 2024, s. 2, se bilag 7

Litteratur

Bogpanelet 2022. *Bogen og litteraturens vilkår 2022 – Bogpanelets årsrapport*. Kulturministeriet 2022

Christensen et al. 2023. Christensen, V.T., Beuchert, L. & Rasmussen, D.: *PISA 2022 Hovedrapport*. VIVE 2023

Ekarv et al. 1991. Ekarv, M., Olofsson, L. & Ed, B.: *Smaka på orden. Om tekster i utstillinger*. Carlssons 1991.

Elbro 2014. Elbro, C.: *Læsning og læseundervisning*. 3. udgave. Hans Reitzel 2014

Michelsen 2021. Michelsen, J.: *Specialrapport – Pejlemærker i aktuel forskning om læsning*. Bogpanelet, Kulturministeriet 2021

Rosdahl et al. 2013. Rosdahl, A., Fridberg, T., Jaobsen, V. & Jørgensen, M.: *Færdigheder i læsning, regning og problemløsning med it i Danmark*. SFI – Det nationale forskningscenter for velfærd, 2013

Slots- og Kulturstyrelsen 2022. *Den nationale brugerundersøgelse 2022*.

Bilag

Bilag 1. Kvantitativ undersøgelse og observationer

Bilag 2. Analyse af kvantitativ data

Bilag 3. Kvalitativ undersøgelse

Bilag 4. Materialegrundlag for tekstanalyser

Bilag 5. Optagelse fra seminar den 11. januar 2024

Bilag 6. *Practical guidelines. Writing text for galleries and exhibitions at the British Museum*. British Museum 2022

Bilag 7. *Tekststrategi*. Munchmuseet, Oslo, august 2024 [Vedlagte version er under fortsat udarbejdelse af Seksjon for Formidling ved MUNCH]

Bilag kan downloades på: <https://www.dkmuseer.dk/for-medlemmer/viden-og-redskaber/>

VED AT BESEJLE HAVENE
BERIGER VI OS" IN TRAVELLING THE SEAS
WE ENRICH OURSELVES"

Generelle citater fra søfartens verden inviterer gæsterne til refleksion. M/S. Foto: Maria Dønvang

Navigation og verdensbilleder”
er en udstilling om at finde vej til
søs. M/S. Foto: Thijs Wolzak

1840-80

Sen-guldalder
/ The Late Golden Age

Dialog med Europa

/ Dialogue with Europe

Her og i den følgende sal vises forskellige indgange til det at rejse, og hvordan mødet med andre lande og en anden kunst omsætter hos den rejsende. Salen fokuserer på de kunstnere, der var i dialog med det vestlige Europa. Kunstnere som Carl Bloch, Jerichau Baumann og David Jacobsen, der sidenhen er blevet grupperet under betegnelsen Europæerne. En homogen gruppe, der var i opposition til de dominerende strømninger i Danmark, hvor man så med skepsis på kunstnere, der orienterede sig internationalt og valgte at arbejde i udlandet.

Karakteristisk for Europæerne er den pointerede fortælling med brug af til tider ret teatraliske effekter, en international motivaekreds, herunder orientalske motiver, og en brunlig farveholdning. Den til tider håndfaste retorik blev opfattet som værende i modstrid med forestillingen om ønsket mere midelfaldre og simple adfærd.

In this room and the next present different approaches to travelling and the ways in which encounters with other countries and other forms of art are processed by travellers. This room focuses on Danish artists who entered into a dialogue with the Europe of their day. These included artists such as Carl Bloch, Jerichau Baumann, and David Jacobsen, who have subsequently been grouped under the designation "The Europeans," an heterogeneous group that opposed the dominant trends in Denmark, where there was widespread scepticism against artists who looked to the international art scene and chose to work abroad.

Characteristic features of the Europeans include pointed narratives that at times employ rather theatrical effects, an international range of motifs, including oriental scenes and a favour for brownish colours. The occasionally somewhat heavy-handed rhetoric was viewed as running counter to the notions about the Danes and their more modest, simpler way of life.

Peter Mørgaard Larsen
Samlings- og forskningschef / head of Collections and Research

Denne rapport er udarbejdet af M/S Museet for Søfart og SMK – Statens Museum for Kunst som en del af projektet Tekst i samtale.

Projektets styregruppe: Sarah Giersing (Program- og udstillingschef, M/S Museet for Søfart), Marie Ørstedholm (selvstændig museumsrådgiver og kurator; fhv. Chefkurator, M/S Museet for Søfart), Mette Houlberg Rung (Samlings- og udstillingschef, Frederiksborg – Nationalhistorisk Museum), Berit Anne Larsen (fhv. Formidlings- og udstillingschef, SMK) og Camilla Jalving (Vicedirektør for Samling, Forskning og Bevaring, SMK)

Projektkoordinator: Sarah Holst

Forfatter: Sarah Holst

Redaktion: Sarah Giersing, Mette Houlberg Rung, Berit Anne Larsen og Camilla Jalving

Grafisk design: Siri Carlslund

Afsnittet ”Befolkningens læsekompetencer og -vaner” (s. 8-9) samt underafsnittet ”Tekstanalyser” (s. 21-25) er forfattet af specialkonsulent, ph.d., Peter Heller Lützen fra Nationalt Videncenter for Læsning.

Tak til Augustinus Fonden for fondsstøtte og godt samarbejde. Projektets styregruppe takker også antropolog Julie Thesander, der har gennemført spørgeskemaundersøgelse og observationer til projektets kvantitative undersøgelse, Seismonaut, som har leveret projektets kvalitative undersøgelse, samt Nationalt Videncenter for Læsning, der under ledelse af Peter Heller Lützen har leveret analyser af udstillingstekster på M/S og SMK. Tak også til alle oplægsholdere, der har bidraget til projektets workshoprække med perspektiver på udstillingstekster, publikum og museumsrum. ODM – Organisationen Danske Museer og særligt uddannelsesleder Ida Bennicke takkes for godt samarbejde om tilrettelæggelse og afvikling af projektets afsluttende seminar den 11. januar 2024. For research til nærværende rapport takkes kunsthistoriker Una Lind Oldaker. Endelig stor tak til alle medarbejdere fra M/S og SMK, der har deltaget i projektet.

Rapporten er udgivet november 2024

SMK

M/S

AUGUSTINUS FONDEN

SMK. M/S